

FUNKSJONSHEMMING OG TEOLOGI

HVA ER DET OG HVOR FØRER DET?

AV RUNE RASMUSSEN, SPESIALPREST INKLUDERENDE KIRKELIV I AGDER OG TELEMARK BISPEDØMME
RR687@KIRKEN.NO

12.–13. november arrangeres den femte nasjonale HEL-konferansen i Kristiansand. Visjonen bak HEL er en kirke der alle kan høre til uansett funksjonsnivå og ressurser. Alle har noe å bidra med inn i kirkens fellesskap og kirken blir ikke HEL for alle lemmene på legemet blir regnet med og har funnet sin plass (1 Kor 12). I denne artikkelen gir forfatteren en innføring i den teologiske tenkningen bak konferansen.

Det har blitt vanlig å knytte sammen teologi med ulike former for menneskelig kontekst.¹ Slik er begrepet "Disability Theology" blitt et internasjonalt kjent arbeidsredskap og en teologisk bevegelse som også har gjort seg gjeldende i Norge.² I denne artikkelen vil jeg presentere noen eksempler på det mangfold av teologisk arbeid, som preger feltet funksjonshemming og teologi. Hensikten er å vise verdien av ulike teologisk tenkning i møte med praksisfeltet, og det mangfold som mennesker med funksjonsnedsettelse representerer. Mitt mål er å vise hvordan ulike teologiske tilnærminger til funksjonsnedsettelse kan virke berikende og utfyllende.

KONTEKSTUELL OG KLASSISK TILNÆRMING TIL FELTET

Det kan synes som at en sammenstilling av ordene funksjonshemming og teologi klart signaliserer at det her er snakk om en teologi nedenfra, eller en "kontekstuell" teologi. Det vi imidlertid ser når vi analyserer feltet, er at vi har minst to ulike tilnærminger til tenkning rundt funksjonshemming og tro. På den ene siden har man teologer som tenker kontekstuell og som gir radikale innspill til teologien,³ og vi har teologer og praktisk-teologisk tenkning som utvikler sin teologi innenfor en klassisk teologisk forståelse.⁴

Når vi tenker på kontekstuell teologi og dens

forhold til mer klassisk teologisk tenkning, tror jeg det er viktig at vi evner å tenke mer i utfyllende perspektiver enn i motsetninger. John Swinton sier at ved å lytte til røster og reflektere over den urett og den tilsidesettingen som mennesker har vært utsatt for, er håpet at kirken er i stand til å "tenke på ny og rekalkibrere sider av teologi og praksis som har ekskludert og forfalsket menneskelige erfaringer av funksjonshemming".⁵

For kirken og teologien kan det etter min mening ikke understrekes nok at vi må bli flinkere til å lytte til menneskers opplevelser og erfaringer. Det er en tendens at kirker og menigheter overser problematiske sider ved det å ha en funksjonsnedsettelse i et kristent fellesskap. I det følgende skal jeg gjøre rede for to representanter for en kontekstuell teologi, som ut fra sine egne erfaringer av funksjonsnedsettelse utvikler egen teologisk tenkning.

DEN BLINDE PROFESSOREN

I boka *"Touching the Rock"* beskriver den engelske teologen John M. Hull på en nær og gripende måte sin egen erfaring av det å være blind.⁶ I møte med den blindfødte som Jesus helbreder i kapittel ni av Johannesevangeliet, mener Hull det er provoserende at selv om Jesus avviser at hans blindhet skyldes synd, lar han likevel en mann være blind for "at Guds gjerninger skal være syn-

lige på ham”⁷. Hulls spissformulering tydeliggjør hans reaksjon og erfaring: Den blindfødte var blitt blind for å ”provide a sort of photo opportunity for Jesus”.⁸ Skulle teksten forstås slik, ble mannen bare et passivt objekt og ikke et handlende subjekt. Da hadde han vært blind hele sitt liv bare for at Jesus skulle komme og vise sin makt på han? Jesu frigjøring av mannen gikk dypere og omfattet hele hans verdighet som menneske.

Ved for lett å uttrykke at ”alle har noen former for handikap”, kan vi legge ekstra byrder på mennesker. Erfaringer av systematisk undertrykking, som ofte har fulgt mennesker med funksjonsnedsettelse i både samfunn og kirke, kan dermed lett bli neglisjert. Å gjenopprette mennesker med funksjonsnedsettelser til sin delaktighet og status kan skje også om mennesker ikke helbredes. Hovedpoenget med Jesu helbredelse er å gjenopprette menneskers verdighet i samfunnet og på den måten ”vise sin herlighet”. Dette hjelper oss å sette sammenhengen mellom helbredelse og tilgivelse av synd i et nytt legende lys. På en slik måte kan Jesu helbredelsesfortellinger bli til frihet, velsignelse og trøst også for mennesker som ikke helbredes i vår tid.

Hull sier: ”Jeg tenker ikke på meg selv som en blind person; det ville være å definere meg fra et seende perspektiv, som om jeg manglet noe. Jeg ser på meg selv som en som ser med hele kroppen.”⁹ Et annet sted sier han: ”På denne måten blir funksjonshemmede mennesker apostler for inkludering, vitner om sårbarhet og partnere i smerte.”¹⁰

Eksempelen fra Hulls erfaring med å være blind viser oss at personlig erfaring med funksjonsnedsettelse hjelper oss å se nye sider ved bibeltektene. Vi som jobber med Bibelen, har godt av å tenke igjennom hvordan Bibelen formidler ulike sykdommer og funksjonshemminger, og hvordan dette virker på mennesker i vår tid. Hvordan vil mennesker som er blinde, oppleve den bokstavelige formidling helbredelse av blindhet, og ikke minst: Hvordan oppleves prekenanalogier av lys og mørke for en som er blind? Funksjonshemming og tro har innenfor bibelvitenskapen gjort et viktig stykke arbeid med å forstå funksjons-

hemming slik det formidlet i bibelen. Et eksempel på dette fra norsk forskning er Anna Rebecca Solevåg som har jobbet mye med dette.¹¹

DEN FUNKSJONSHEMMEDE GUD

En av de mest kjente tekster innenfor arbeidet med funksjonshemmede teologi er Nancy Eieslands bok *The Disabled God*.¹² Eiesland hadde en medfødt benscade i ryggraden, som førte til at hun måtte ha flere operasjoner fra ung alder. Hun ble avhengig av krykker og rullestol og fikk føle hva en fysisk funksjonshemming gjør med et menneske.

Ut fra sin bakgrunn som sosiolog ble hennes teologi preget av en frigjøringsteologisk tilnærming. Hun tok rettmessig avstand fra sammenbindingen av begrepene funksjonshemming og synd, all idyllisering av lidelse, overvrigte helbredelsesforsøk og en barmhjertighetstenkning som har preget og fortsatt preger kirkenes forhold til funksjonshemmede. Hun sier: ”For mange funksjonshemmede er kirken blitt ’byen på et fjell’ – ikke fysisk tilgjengelig og sosialt ugestmildt. ... I stedet for å tilby istandsetting har kirken forsvart sosiale strukturer og holdninger som har behandlet folk som objekt for stakkarsliggjøring og paternalisme.”¹³

For å unngå en slik tenkning utformet hun en kontekstuell kristologi ut fra situasjonen som mennesker med en fysisk funksjonshemming opplever. For henne er ikke problemet den enkeltes funksjonshemming, men samfunnets stigmatisering og marginalisering av personer med funksjonshemming. For å oppnå en frigjøring fra dette foretar hun en fundamental resymbolisering av den kristne tradisjon. Dette nye gudsbildet blir av henne opplevd som en åpenbaring. Hun sier det selv på denne måten:

Min åpenbaring hadde lite til felles med den Gud jeg forventet, eller den Gud jeg drømte om. Jeg så Gud sitte i en munnstyrt rullestol som blir brukt av sterk funksjonshemmede og styres ved å blåse og suge på et sugerør. Ikke en omnipotent og selvtilfreds Gud, men heller ikke en ynkelig lidende tjener. I dette øyeblikket så jeg Gud som en som overlever, som ikke vil bli sett ned på, og som er helt troverdig. Jeg gjenkjente den

inkarnerte Kristus i bildet av dem som ble dømt som "ikke godkjent", "ikke yrkesfør", og som det stilles "store spørsmål ved livskvaliteten" til. Dette var Gud for meg.¹⁴

Lengselen og håpet i slike frigjøringssteologiske ansatser er klar. Den er et personlig "skrik" fra mennesker som selv har følt seg marginaliserte på grunn av sitt handicap, og den er rop om endring i våre kirker.

En klar svakhet med en slik omtolkning av gudsbildet er at selv om den nok kan hjelpe mange fysisk funksjonshemmede, gir den liten hjelp for mennesker med andre funksjonsnedsettelse som mental retardasjon, autisme og Alzheimer. Her blir ofte slike omtolkninger nærmest meningsløse og kan faktisk virke mot sin hensikt.

Samtidig er det slik at teologien stort sett er blitt utviklet uten å ta på alvor hele den menneskelige mosaikk. Altfor lett har vi oversett funksjonsnedsettelsesperspektivet i teologien og i den praktiske menighetsvirkelighet.

Vi har nå sett på to teologer som begge går drastisk til verks for å peke på ulike sider av kirkens forståelse av Gud og det å ha en funksjonsnedsettelse, som kirken og teologien trenger. Også på norsk finner vi utgaver av en kontekstuell teologisk tilnærming som tar utgangspunkt i en forståelse av funksjonshemming som en undertrykt gruppe og står derfor i relasjon til feministteologi og barneteologi. Dette teologiske arbeidet bør fortsette. Mennesker med ulike funksjonsnedsettelse er fortsatt en undertrykt gruppe i våre kulturer og i våre kirker.

JEAN VANIER

– FELLESSKAP OG NÆRVÆR

Når det gjelder internasjonal påvirkning på funksjonshemming og teologi her i Norge, er det ingen tvil om at Jean Vanier¹⁵ har hatt stor innflytelse på tenkningen rundt og tilretteleggingen av det praktiske arbeidet for og med mennesker med funksjonsnedsettelse.

Jean Vaniers tenkning og praksis beskrives slik av Hans Reiner: "Det er en reise der mennesker med funksjonshemminger viser oss hvordan vi kan finne Gud."¹⁶ Gjennom fellesskap og delt liv fremstår mennesker med ulike funksjonsnedset-

telse som våre læremestre idet vi deler liv og fellesskap på lik linje. Slik lærer vi både Gud og oss selv å kjenne.

Hans Reiner konkluderer om forskjellen mellom Vanier sin tenkning og mange andre som jobber med funksjonshemming og teologi, på denne måten: "Vanier sitt arbeid ... viser bare en begrenset interesse for spørsmål om frihet og medbestemmelse ... for mens tenkning knyttet til frigjøringssteologien legger all vekten på at mennesker skal få kraft til å forme sine egne liv, bruker Vanier et språk om styrke i svakhet som en måte å bygge fellesskap på. Samtidig er det ingenting i hans synspunkt som hindrer ham i å støtte en slik myndiggjøring, men da hovedsakelig som en måte å finne sin egen styrke. Vanier sitt primære mål er å skape en likestilt mulighet for mennesker med funksjonshemming til å skape sin egen fremtid. I dette er fellesskapet det primære målet."¹⁷

I Vaniers teologi blir svakhet en forutsetning for vekst for oss alle:

Når jeg snakker om å inkludere de som er marginalisert, bekrefter jeg at disse har en gave til oss alle, til oss alle som individer, til organisasjoner og til samfunnet som helhet ... Hvis vi begynner å gi plass til de underprivilegerte i våre liv og knytter ekte fellesskap med dem, vil det forandre ting i oss. De vil lære oss å bli mennesker med gjensidig tillitt og lære oss å lytte til hverandre og være sammen. De vil kalle oss bort fra individualismen og vårt ønske om styrke, mot en tilhørighet til hverandre og en åpenhet overfor andre. De vil bryte ned fordommene og våre beskyttende vegger som skapte eksklusjon. De vil så påvirke vår menneskelige organisering, lære oss nye måter å være på og vandre sammen på.¹⁸

Dette er en radikal tilnærming til teologi og kristent liv. Selv om vi i en norsk kontekst nok ikke alltid lever i dette, tror jeg mange i norsk kirkevirkelighet har latt seg inspirere av denne måten å tenke på. Her blir funksjonshemming ikke et hinder, men nærmest en forutsetning for å finne troen og livets mysterium.

I NORSK SAMMENHENG

Internasjonalt er det slik at det er den akademiske teologien som har vært toneangivende når det gjelder funksjonshemming og teologi. I vår norske sammenheng må en kunne si at teologisk tenkning rundt funksjonshemming og teologi i stor grad har vært knyttet til praksisutøverne. Det har ført til en noe annerledes aksentuering.

I omsorgen for mennesker med utviklingshemming var det tidlig prestestillinger knyttet til sentralinstitusjonene. I kjølvannet av HVPU-reformen (1991) ble det etablert noen prosjekttillinger for arbeidet blant mennesker med funksjonsnedsettelse. Fra høsten 1996 ble det via prestekapitlet opprettet rådgiverstillinger ved noen av bispekontorene. Dette ble ytterligere styrket ved trosopplæringsreformen fra 2004. Slik har en sikret noen stillinger som både har vært nær på praksisfeltet og har etablert en teologisk tenkning på dette området i kirken vår. HEL-konferansene har også bidratt til ytterligere refleksjon og understrekning av dette feltets betydning i kirken vår.

Kirkerådet og kirkemøtet har også uttalt seg klart om "likeverd, inkludering og tilrettelegging".¹⁹ I denne uttalelsen sies det blant annet ut fra kirkens flerfoldige visjonsbeskrivelse: "Kirkemøtet har i sitt visjonsdokument "I Kristus, nær livet" beskrevet Den norske kirke som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke. Med dette som utgangspunkt vil Kirkerådet løfte fram følgende beskrivelse som en målsetting for Den norske kirke som skal være:

- En bekjennende kirke som i ord og gjerning viser at mennesker med utviklingshemning har en uendelig verdi.
- En misjonerende kirke som formidler evangeliet i ord og handlinger på en slik måte at det kommuniserer med mennesker med utviklingshemning.
- En tjenende kirke som gir mennesker med utviklingshemning mulighet til å være en naturlig del av menighetenes fellesskap der alle gir og mottar omsorg.
- En åpen kirke som lytter til den livs- og troserfaring mennesker med utviklingshemning har og som åpner opp for mangfoldet av trosuttrykk.²⁰

Nettverk for funksjonshemming og teologi har de senere årene blitt etablert ut fra VID vitenskapelig høyskole. Dette nettverket består av akademikere som nærmer seg problemstillingene i tradisjonen etter funksjonshemming og teologi internasjonalt.

EN EKKLESIOLOGISK²¹ PLATTFORM

Tor Ivar Torgauten er en toneangivende teolog som har vist evner til strategisk påvirkning i samfunnet og profilering av mennesker med utviklingshemming sin plass i kirken. Han sammenfatter på mange måter vår norske tilnærming til funksjonshemming og teologi. Han ser vårt forhold til utviklingshemmedes fullverdige deltakelse i kirken som en del av selve kirketanken.

Torgauten sier: "En kirke, hvor mennesker med utviklingshemming i praksis utestenges, viser i praksis en kirke som lever i strid med sin egen lære."²² Han summerer opp sin ekklesiologi i noen klare tydelige teser: Absolutt alle er skapt i Guds bilde, og syndefallet er det totale "utenforskap" for alle. Veien til samfunn med Gud er lik for alle, og Ordet og Ånden skaper troen i oss alle. Kirken er et synlig tegn på alles likeverd.²³

I denne beskrivelsen av kirketanken bruker Torgauten en klassisk, luthersk teologisk tenkning som fundament for sin nød for kirkens inkludering. Der banebrytende her er ikke kategoriene eller de teologiske krumspring, men de praktiske konsekvensene Torgauten trekken av en slik klassiske ekklesiologi. Med nødvendighet hører alle mennesker med i kirkens fellesskap hvis kirken skal være tro mot sitt oppdrag og egenart.

Personlig har jeg stilt spørsmål om hva inkludering egentlig vil si, og hvordan vi kan utvikle fellesskap hvor oppmerksomheten stadig flyttes fra noe kirken gjør for menneskers funksjonsnedsettelse, til noe vi gjør sammen, og til slutt at mennesker med ulike funksjonsnedsettelser kan ha en sterk tjeneste i kirken vår for oss alle.²⁴ Denne "bevegelsen" fra mennesker med funksjonsnedsettelse som mottagere av omsorg til deltagere og premissleverandører i våre fellesskap er jeg på jakt etter i kirkens praktiske hverdag.

HEL-VISJONEN

I teologi og funksjonshemming søker vi å lære å stille kritiske og avslørende spørsmål til en kirke som ikke alltid våger å ta konsekvensene av det den tror på. Vårt møte med mennesker med funksjonsnedsettelse har satt dype spor i oss og vi er ikke riktig sikre på hvem som er lærere og hvem som er elever. Vi kan sikkert se forskjellig på om vi står overfor en funksjonshemmet Gud eller bare en funksjonshemmet kirke, eller begge deler.

Imidlertid er det rimelig sikkert at vi utfordres "til å se alle mennesker som en ressurs og en drøm om at kirken kan være en bidragsyter til at dette kan skje, og selv være et sted der drømmen leves".²⁵ Da kan vi alle på tross av våre sår, være Hele mennesker, bli et Helt samfunn og være en HEL-kirke.

MENNESKER MED FUNKSJONS-HEMMINGER SOM PROFETER

Kirken i dag utfordres av å se det profetiske potensiale og alternative verdisett som mennesker med funksjonsnedsettelse bringer til kirken. Hull skriver:

Funksjonshemmede er ikke så mye et pastoralt problem som et profetisk potensial. Vi trenger ikke bare å jobbe med hvordan kirken kan ta vare på funksjonshemmede, men å spørre hva vil være et profetisk budskap fra kirken inn i vår kultur, og hvordan funksjonshemmede kan gi et unikt bidrag til denne fornyelsen. Vi verdsetter ikke funksjonshemmede på grunn av det vi skal kunne lære av dem, for eksempel deres påståtte mot, tålmodighet og munterhet. Det ville være å gjøre instrumentell bruk av funksjonshemmede. Spørsmålet mitt er ikke hva vi kan lære av funksjonshemmede, men hvordan hele kirken kan svare på sitt kall, og hvordan funksjonshemmede kan ikke bare ta del i dette, men være vitner om det og bli ledere av en slik bevegelse.²⁶

Jeg har prøvd å vise at begrepsparet funksjonshemming og teologi utfordrer kirken og det kristne fellesskapet til refleksjon, endring og, ikke minst, læring. Ved å holde ulike innfallsvinkler og teologiske synspunkter sammen dannes det en

plattform der kirken kan ta noen valg om hvordan vi fremstår i verden. For hvis Gud inkluderer alle og gjør plass til alle, trenger vi å se dette i praksis – ikke ved at det bare er plass for alle i kirkebenken, men også ved at det er plass for alle til å gjøre tjeneste. Funksjonshemming og teologi utfordrer oss som kirke til å ta til oss et annet verdisett og leve i det. Dypeste sett vitner funksjonshemming og teologi om en annen fellesskapsvisjon som springer ut av kirkens væren. Her trenger vi hverandre; her trenger vi radikale tanker og trygg forankring mens vi går mot en felles visjon: En kirke for alle!

¹ Feministteologi, barneteologi, ungdomsteologi, frigjøringssteologi.

² Datering av oppstarten på et slikt teologisk arbeid varierer litt fra hvor en står i forhold til studiene.

³ Internasjonale eksempler: Nancy L. Eiesland "The Disabled God – Toward a Liberatory Theology of Disability", Abington Press, 1994. I Norge vil teolog og professor i folkehelse og rehabilitering Inger Marie Lid ved VID vitenskapelige høyskole også representere en slik kontekstuell tolking.

⁴ Det fremste eksempel på denne holdningen i Norge er Spesialprest Tor Ivar Torgauten som utvikler sin praktiske teologi ut fra ut fra en inkluderende ekklesiologi. Internasjonalt er John Swinton et godt eksempel på en teolog som har utviklet sin tenkning ut fra mere klassisk historiske kategorier.

⁵ Swinton, J. (2011). Who is the God We Worship? Theologies of Disability; Challenges and New Possibilities. International Journal of Practical Theology, 14, s 275.

⁶ John M. Hull "Touching the Rock – an experience of blindness", Pantheon Books, 1990.

⁷ Joh 9,3.

⁸ John M. Hull, "In the beginning There was Darkness: A blind Person's Conversation with the Bible", SCM Press, s 49.

⁹ John M. Hull "Touching the Rock – an experience of blindness", Pantheon Books, 1990, s 217.

¹⁰ John M. Hull "The broken body in a broken world: A contribution to a Christian Doctrine of the person from a disabled point of view" Journal of Religion, Disability and Health, vol. 7, nr. 4. 2003, s 13.

¹¹ Nylig kom hun ut med en viktig bok om tidlige tekster i møte med funksjonshemninger. Anna Rebecca Solevåg: "Negotiating the Disabled Body,

- Representations of Disability in Early Christian Texts", SBL press, 2018.
- ¹² Nancy Island "The Disabled God: Toward a Liberatory Theology of Disability", Abington Press, 1994.
- ¹³ Nancy Island "Encountering the Disabled God" in THE OTHER SIDE September/October 2002, s 10.
- ¹⁴ Nancy Island "The Disabled God: Toward a Liberatory Theology of Disability" s 89.
- ¹⁵ Jean Vanier, f. 10.09.1928 d. 07.05.2019, var en kanadisk katolsk filosof og teolog. I 1964 grunnla han L'Arche som er kommuniterer der mennesker med ulik utrustning deler livet sammen. I 1971 grunnla han den økumeniske "Tro and Lys"-bevegelsen som også har grupper i Norge. Han innflytelse strekker seg langt utover bevegelsens forgreninger.
- ¹⁶ Hans S. Reinders: "Being with the Disabled: Jean Vanier's Theological Realism" i "Disability in the Christian Tradition" Redaktør John Swinton kap 13, s 467, Eerdmans, 2012.
- ¹⁷ Ibid; s 479–480.
- ¹⁸ Jean Vanier: "Becoming Human", Darton, Longmann og Todd, 1999, s 83–84.
- ¹⁹ Uttalelse fra Kirkerådet november 2009. Vedtak fra Kirkemøtet april 2012. Denne uttalelsen finnes i trykt utgave og som pdf på nettet.
- ²⁰ Ibid, s 1.
- ²¹ Ekklesiologi: læren om kirkens oppdrag og selvforståelse.
- ²² Tor Ivar Torgauten, "Ekklesiologi og mennesker med utviklingshemming – en grunnlagstenkning for hele kirketanken, i "Kirken og mennesker med særlige behov – menneskesyn og teologi, Eksistensen, Frederiksborg, s 121.
- ²³ Ibid s 118–137.
- ²⁴ Rune Rasmussen, "Fra ekskludering og integrering til inkludering, tilhørighet og delaktighet" i SOR Rapport 1/2018 s 20–35.
- ²⁵ Fra innledningen til HEL-visjonen: <https://kirken.no/globalassets/bispedømmer/agder-og-telemark/dokumenter/inkluderende-kirkeliv/hel.pdf>.
- ²⁶ John M. Hull. "Disability: The Inclusive Church Resource". Darton, Longman & Todd Ltd. 2014, Kindle Edition. Location 806.

HELGEDAGER PÅ GRANAVOLDEN OG I NIKOLAIKIRKEN

2.–5. januar 2020 feirer Ordo Crucis sine helgedager. De er åpne for alle som ønsker å bli kjent med denne kirkelige ordenen.

Prestene Ingrid Melve og Solveig Spilling Bakkevig (tildelt prisen "Årets teolog" for sitt salmesamarbeid) tar oss med i gamle og nye salmer ut fra temaet "en jordvendt fromhet".

Dagene har retreatpreg: Halve døgnet er satt av til stillhet, også måltidene.

Pris kr 3500.- studenter og ektepar får halv pris.

Påmelding til Rolf Andersen: androlf@gmail.com/ 40 22 08 13.